

Aarre pellossa

■ Sysmäläisestä pellostä paljastunut rahalöytö tuo uutta tietoa muinaisten suomalaisten elämästä ja yhteyksistä maailmalle. Esineiden tutkimukseen tarvitaan monen alan asiantuntemusta.

Arja-Leena Paavola

Maisema Sysmän Ihananiemessä on tyyppillistä itähämmäläistä, hieman kumpuilevaa maastoa. Päijänteestä aukeavan Majutveden lahden ympäristö kasvaa paikoitellen sekametsää. Alavammat alueet ovat viljelykäytössä.

Maamerkinä lähellä rantaa kohoaa Pyhän Olavin kirkko, joka on peräisin 1500-luvun alusta. Kivinen pyhäkkö korvasi puusta tehdyt edeltäjänsä, joista ensimmäinen rakennettiin paikalle luultavasti 1300-luvulla.

Vuosi sitten harrastaja-arkeologin metallinilmaisoin paljasti kirkon viereisestä pellostä aarteen.

Maahan kaivetusta kuopasta löytyi 31 vanhaa hopearahaa, solki, kolme riipusta, kolme vaatteiden koristeluun käytettyä spiraalia ja neljä sormusta.

”Arkeologisten tutkimusten perusteella olemme arvioineet, että esineet ovat päätyneet maahan myöhäisrautakaudella, todennäköisesti 1050-luvulla”, kertoo amanuenssi **Ville Rohiola** Museovirastosta.

Ihananiemen aarteen riipuksista yksi on ristin muotoinen.

”Voi olla, että sysmäläiset ovat tuolloin eläneet murroskautta, jolloin vallalla olivat vielä esikristilliset käsitykset, mutta kristinuskon ensimmäiset merkit olivat jo tulossa.”

Tutkijoille löydön merkittävyys avautui heti. Aarteeseen kuului arvokkaita, harvinaislaatuisia arabialaisia ja bysanttilaisia rahoja sekä niiden todennäköisesti Suomessa valmistettuja jäljitelmiä.

Yksi hopearahoista on jopa ainoa laatuaan. Se on kotimainen jäljitelmä, jonka esikuvana on ollut vuosina 1041–1042 hallinneen Bysantin keisarin **Mikael V:n** harvinainen kultaraha. Rahan etupuolelle on kuvattu valtaistuimella istuva Kristus ja toiselle puolelle arkkienkeli Mikael keisari vierellään.

Tältä hämmäläispelloilta löytyi viime syksynä aarre. Taustalla pilkottaa keskiaikainen Pyhän Olavin kirkko.

Sysmän hopearahat aseteltuina kaulaketjun muotoon. Kuvassa ovat mukana myös muut maakätköstä paljastuneet esineet.

Ville Rohiolla/Museovirasto

Tuorein sysmäislöytö vahvistaa jo aiemmin muodostunutta käsitystä, jonka mukaan muinaisesta Suomesta on ollut paljon kansainvälisiä yhteyksiä muualle Lähi-itään asti.

Ohranviljelijöiden kylä

Majutveden rantamilla on tuhat vuotta sitten näyttänyt melko samanlaiselta kuin nykyäänkin. Ainoastaan vesiraja on ollut silloin korkeammalla.

Lahden ympärillä tiedetään olleen asutusta viimeistään viikinkiajoilta lähtien. Alueen valinta asuinpaikaksi on helppo ymmärtää, sillä sen sijainti on erinomaisten kulkureittien, riistamaiden ja hedelmällisen maan ansiosta hyvin edullinen. Asutuksen keskuksena on ollut juuri nykyinen kirkonseutu.

Ihmistoiminnasta kertovien arkeologisten löytöjen määrää kuvaava käyrä lähtee nousuun Suomen pronssikau-

den alussa noin 3 500 vuotta sitten.

Luonnontieteellinen keskusmuseo on tehnyt analyyseja viljelykasvien siitepölystä, jota on säilynyt järvisedimenteissä ja soiden turvekerrostumisissa. Niiden perusteella yksittäiset merkit maanviljelystä ajoittuvat meillä liki 4 000 vuoden taa.

Aineistosta erottuvat myös ajankohdat, jolloin viljan siitepölyn määrä ponnahtaa jatkuvaan kasvuun. Näin tapahtui pronssikauden lopulla ensimmäisellä vuosituhanella ennen ajanlaskun alkua. Pysyvä viljely vakiintui tuolloin maan lounais- ja keskiosiin.

Rautakaudella (Suomessa noin 500 eaa–1200 jaa) maata viljeltiin myös Sysmässä.

”Sysmän nykyisen keskustaaajaman ympärillä oli esihistoriallisella ajalla useita kyläyhteisöjä”, kertoo tutkija **Eetu Sorvali** Päijät-Hämeen maakuntamuseosta.

”Rautakauden lopussa alueella on asunut arviolta 50–100 ihmistä. He ovat eläneet hyödyntämällä riistamaitaan, laiduntamalla ja viljelemällä ainakin ohraa. Talonsa he rakensivat kukkulalle, joka ei ole viljelyn kannalta käyttökelpoisinta maata.”

Kaikkiaan Sysmästä on tähän mennessä löydetty noin 130 esihistoriallista muinaisjännöstä. Ajallisesti ne kattavat useita vuosituhsia kivilta (noin 8800–1700 eaa) rautakauden loppuun saakka.

Viesti vauraudesta

Hopea-aarten kätkenyt Ihananiemen pelto on multaista, kivistä hiedan- ja savensekaista hiesua. Syvemmällä maa muuttuu savisemmaksi.

Suomelle ja muulle havumetsävyöhykkeelle ominainen hapan maaperä vaikeuttaa siihen haudattujen ihmisten luiden säilymistä. Ruumiit maatuivat vaikkapa kalkkipitoiseen maahan verrattuna nopeasti.

Ruumishautaukseen siirryttiin kuitenkin vasta kristinuskon myötä. Esihistoriallisella ajalla vainajat yleensä poltettiin.

Kun luu palaa, sen sisältämä vesi ja orgaaninen aines häviävät, ja sen koostumus muuttuu. Palanut luu säilyy palamatonta paremmin. Suomen rautakautisten hautojen ihmisjäänneet ovat silti haudautavasta riippumatta yleensä maatuneet kokonaan.

Yhden Ihananiemen pellostä löytyneen kolikon pintaan oli kaikesta huolimatta jäänyt pieni luunkappale. Tämä on saanut tutkijat pohtimaan, onko aarrelöytö ihmishauta ja samalla osa kalmistoa, vai onko kyseessä rahakätkö. Varmuutta puoleen tai toiseen ei vielä ole.

”Itse uskon, että kyse on haudasta”, Ville Rohiolla sanoo.

Tähän viittaa hänen mukaansa luunpalasen lisäksi se, että rahoissa oli kiinnityslenkit ja niissä jäänneitä langanpätkistä. Kolikot olisivat siis muodostaneet kaulakorun.

Rohiolan teorian mukaan vainaja olisi asetettu hautaansa kädet rinnan päällä.

”Sormukset olisivat olleet sormissa ja korut kaulassa. Tämän voi päätellä sen perusteella, että esineet olivat maassa melko lähellä toisiaan”, Rohiolla kuvailee.

Jatkuu sivulla 42 ...

Salaojakaivannon yllättävä salaisuus

Ulvilan kirkon viemäryöt toivat aikoinaan päivänvaloon Suomen historian suurimman rahalöydön.

Suomesta on vuosien varrella löydetty useita vanhoja rahakätköjä, jotka liittyvät paikalliseen kaupankäyntiin. Näitä löytöjä kutsutaan kauppiaskätköiksi.

Sellainen on mahdollisesti myös kaikkien aikojen suurin suomalainen rahalöytö, joka tehtiin Ulvilassa. Ulvilan kätkö on ajoitettu 1390-luvulle. Näidenkin rahojen konservointi on Museoviraston **Anna Hyppösellä** työn alla.

Ulvilan aarre paljastui vuonna 2004, kun paikkakunnan keskiaikaisen kirkon luona tehtiin viemäritöitä. Salaojakaivannosta tuli esiin tinakannu, josta pilkotti nahkainen pussi. Sen sisällä oli toinen, jonkin kotieläimen virtsarakosta muotoiltu pussi.

Tämä pussi kätki sisäänsä kaikkiaan 1 473 ulkomaalaista kolikkoa, jotka edustavat yhtätoista keskiaikaista rahatyyppeä. Rahoilla oli painoa reilusti toista kiloa.

Omaisuus oli sen ajan Suomessa valtava. Summalla olisi voinut ostaa vaikkapa maatilan tai ison karjan.

Ei tiedetä, miksi aarre aikoinaan jäi piiloonsa. Voisi kuvitella, että aikalaiset olisivat pyrkinet kiihaasti etsimään sen käsiinsä, vaikka ainoa tarkan paikantiennyt olisi esimerkiksi kuollut salaisuuttaan paljastamatta.

Kemiallinen puhdistus

Ulvilan rahoissa kuparin osuus metalliseoksessa on iso, mikä näkyy niiden kirkkaanvihreänä pintana. Ero Sysmän löytöön on myös rahojen suuri määrä, jonka vuoksi mekaaninen puhdistus olisi mahdoton urakka.

”Ulvilan rahojen konservointiin sopii kuitenkin hyvin myös kemiallinen puhdistusmenetelmä. Sen etuja ovat nopeus ja niin sanottu massakonservointi eli usean esineen käsittely samanaikaisesti”, Hyppönen kertoo.

Hän hyödyntää työhön muun muassa British Museumissa käytettävää Rochelle-suolamenetelmää, joka toimii sekä kupari- että hopearahoille.

Kirjallisuuden perusteella menetelmä on hellävarainen varsinkin paljon kuparia sisältäville rahoille. Emäksisenä se ei vaurioita metalleja samalla tavoin kuin happokäsittelyt.

”Liotusaika on noin puoli tuntia. Kerralla käsittelen aina 77 kolikkoa. Juuri nyt olen menossa rahassa numero 686”, konservaattori laskee.

Menetelmä ei kuitenkaan välttämättä tepsii pitkälle korrodoituneihin rahoihin tai kolikkoihin, joiden korroosiokerros on hyvin paksu. Käsittely ei myöskään aina poista kuparin korroosiotuotetta kupriittia.

Ulvilan rahoille tehdäänkin vielä samanlainen bentsotriatsolikäsittely kuin Sysmän kolikoille.

”Menetelmä on hyvin tehokas. Se on poistanut Ulvilan rahoista lähes kaiken kuparin korroosion.”

Salapoliisi työssään

Arkeologisten löytöjen ajoittaminen on melkoista salapoliisintyötä. Apuna käytetään esimerkiksi radiohiilimenetelmää, joka määrittää biologisen materiaalin iän sen hiilen eri isotooppien osuuksien perusteella.

Vaikkapa vainajan ruokavaliosta ja tämän elinympäristön elinkeinoista saadaan yksityiskohtaista tietoa selvittämällä luiden stabiilien isotooppien hiilen ja typen suhteet.

”Lisäksi esineistä löytyy lähes aina jokin piirre, joka on sama kuin jo jossakin tunnetussa esineessä. Paljastavia seikkoja ovat esimerkiksi valmistustapa, materiaali, muoto ja koristelu”, Hyppönen kertoo.

”Samankaltaisuuksia seuraamalla saa johtolangan, joka kertoo esineen iästä ja alkuperästä.”

Ulvilan harmaakivi-kirkko on peräisin 1500-luvun alusta. Kirkon kupeesta paljastunut rahakätkö oli tehty reilut sata vuotta aiemmin. Kirkko on ainoa Ulvilan keskiaikaisesta kaupungista säilynyt rakennus.

Jäljitelmä By-
santin keisarin
Mikael V:n kulta-
rahasta on suo-
malaista tekoa.
Kolikun etupuolel-
le on kuvattu
valtaistuimella
istuva Kristus ja
taakse arkkien-
keli Mikael kei-
sari vierellään.

Ainakin yksi asia joka tapauksessa tiedetään.

”Esineet omistanut ihminen on ollut hyvin vauras.”

Vielä monta arvoitusta

Päijät-Hämeen maakuntamuseo teki hopea-aarteen sijaintipaikalla koekai-
vauksen pian sen löytymisen jälkeen.

Museon tutkijoiden tarkoituksena oli selvittää, olisiko aarteella yhteys lä-
histön muinaisjäännösryhmään, johon
kuuluu sekä rautakautinen asuinpaikka
että rautakautisia hautaröykkiöitä.

Tulokset eivät olleet aivan yksise-
litteiset. Kaivauksesta vastannut Eetu
Sorvali on silti eri mieltä Ville Rohio-
lan kanssa siitä, että pellolla olisi ollut
hauta.

”Uskon, ettei kyse ole ruumishaudas-
ta vaan rahakätköstä”, Sorvali toteaa.

Hän perustelee näkemystään sillä,
että tutkijat eivät löytäneet maaperäs-
tä luuta eivätkä muita todisteita, jotka
osoittaisivat siinä levänneen vainajan.

”Pehmeiden kudosten maatumisen
näky yleensä tummempana kohtana,
ja maatunut luuainees taas erottuu kel-
lertävänä tahmana. Emme kuitenkaan
havainneet tällaista.”

Sorvalinkin mukaan on silti mah-
dollista, että esineet olisivat alun perin
kuuluneet hautaukseen. Siinä tapauk-
sessa ne olisi kuitenkin kaivettu haudas-
ta ylös ja kätketty vasta myöhemmin.

Yhteen rahaan takertuneesta luunsi-
rusta ei siitäkään vielä tiedetä, onko luo-
peräisin ihmisestä vai eläimestä. Asian
selvittämiseksi tarvittavia osteologisia
tutkimuksia ei ole vielä tehty. Ihmisen
luu on rakenteeltaan eläinten luita huo-
koisempaa, minkä voi havaita tarkas-

telemalla luunäytettä mikroskoopilla.

Rahakätkön puolesta puhuu muun
muassa se, että pankkien tai muiden
turvallisten säilytyspaikkojen puuttees-
sa ihmisten oli yksinkertaisinta kaivaa
kallisarvoinen omaisuutensa maahan.

Arvoesineiden piilottaminen oli vält-
tämätöntä, sillä kaikkialla, missä väkeä
ja tavaraa liikkui, oli riski tulla ryöste-
tyksi. Etenkin rannikkoalueet ja vesi-
reittien varrella sijainneet asutuskes-
kukset joutuivat erityisesti keskiajan
edetessä usein merirosvojen hyökkä-
ysten kohteiksi.

Säilyttävä konservointi

Arkeologeilta Ihananiemen rahalöytö
päätyi konservoinnin työpöydälle. Tä-
män tehtävänä on puhdistaa esineet ja
pyrkii säilyttämään ne vähintään ny-
kyisessä kunnossa.

Konservointi tuo parhaimmillaan
paljon tietoa esineen materiaaleista,
valmistustavasta ja käytöstä, mutta työ
on hidasta ja pikkutarkkaa.

”Aivan aluksi kohteet röntgenkuvat-
tiin, mikä jo sinänsä tuotti ennakkotie-
toja rahojen kunnosta ja helpotti nii-
den tunnistusta”, kertoo konservaattori
Anna Hyppönen Museovirastosta.

”Arkeologisissa esineissä merkityk-
sellisiä asioita ovat myös pinnalla ole-
va lika, maa-ainekset ja korroosio, jot-
ka kertovat paljon olosuhteista maahan
joutumisen hetkellä.”

Kuparipitoisten esineiden pinnasta
halutaan useimmiten poistaa vihertä-
vät korroosiotuotteet, koska ne aihe-
uttavat vaurioita. Sysmän rahat eivät
kuitenkaan juuri sisällä kuparia. Sen
sijaan niiden hopeapitoisuus on hyvin
korkea, ja suuri osa kolikoista on lähes

täyttä hopeaa.

Rahoissa oli hopean korroosioita eli
hopeakloridia. Korroosio ilmeni kol-
likkojen pinnalla harmaana tai lilana
jauhemaaisena kerroksena. Useassa ta-
pauksessa sitä oli vain rahan toisella
puolella, joka ilmeisesti oli joutunut
kosketuksiin maaperän erilaisten yh-
disteiden kanssa.

Hopeakloridia oli muodostunut ra-
hoihin todennäköisesti maan sisältä-
män ammoniakkin ja kosteuden seu-
rauksena. Hyppösen mukaan aine ei
varsinaisesti vaurioita esinettä, mutta
se on esteettinen haitta. Maasta tarttu-
nut lika on sekä mekaaninen haitta että
kosteudenkerääjä.

Hopeakloridi poistetaan mekaani-
sesti pumpulipuikolla, joka kastetaan
deionisoituun veteen. Hyppönen käytti
työhön kevyellä otteella myös skal-
pellia.

Sen jälkeen hän käsitteli rahat ja ko-
rut bentsotriatsolilla, kuparin korroo-
sionestoaineella. Varotoimenpide oli
tarpeen, vaikka esineiden kuparipitoi-
suus pieni onkin.

Konservoitaviin esineisiin ei pää-
sääntöisesti lisätä mitään ylimääräistä.
Sysmän rahalöydön kohdalla tehtiin
kuitenkin poikkeus, josta konservaat-
tori päätti yhdessä numismaatikkojen
kanssa.

”Rahoja pidetään tulevaisuudessa ai-
nakin jonkin verran näytteillä, ja niitä
käsitellään paljon. Koska monet niis-
tä ovat hyvin hauraita, ne saivat vie-
lä viimeisenä silauksena pinnalleen
ohuen kerroksen suoja-ainetta eli Para-
loid B-72 -akryylihartsia.” □